

รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม THE TEMPLES DEVELOPMENT MODEL TOWARD TOURISM PLACE CULTURE INTEGRATION

พระครูวิสุทธิสีกาวัฒน์ (เมธาวัฒน์ การบุญ)*

บทคัดย่อ

ในสังคมโลกปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ถือเป็นแนวคิดใหม่สำหรับประเทศไทย ซึ่งปัจจุบันการท่องเที่ยวภายในวัด เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มุ่งความสนใจพิเศษ โดยเฉพาะเรื่องของการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนอื่น ๆ ดังนั้นคิดว่าวัดจึงต้องมีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวให้เหมาะสม ไม่ให้กระทบกับทรัพยากรภายในวัด โดยเฉพาะวัดที่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นมรดกของชาติ

คำสำคัญ: การพัฒนาวัด, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ABSTRACT

In today's society Creative tourism it is a new concept for Thailand. Currently, the temple inside. Cultural Tours Special attention is paid especially to the participation of other community cultural activities. Therefore, the temple needs to be managed to accommodate tourists. It does not affect the resources within the temple. Especially temples and antiquities. The cultural heritage is a national heritage.

Keywords: Temples Development, Toward Tourism Place Culture Integration

1. บทนำ

สมัยครั้งพุทธกาลนั้นยังไม่มีการสร้างอาคารสถานให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะเจาะจง เนื่องจากพระพุทธรองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมิที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวร ด้วยจะทำให้เกิดความยึดติดในทรัพย์ทางโลก อันจะมีผลกระทบต่อเป้าหมายของการบวชที่มุ่งการบรรลุถึงโมกขธรรม ซึ่งเป็นหนทางเข้าสู่การนิพพานที่ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิต ตามแนวทางวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนา เสนาสนะที่จะใช้อยู่อาศัยนั้น ทรงกำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัยพื้นฐานสุด คือ “รุกขมูลเสนาสนะ” อันหมายถึงการอยู่รอบโคนต้นไม้ แล้วให้จาริกไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพื่อให้จิตมีสิ่งผูกพัน

* โรงเรียนเส้าไห้วมหาวิทยาลัยกุศล ต.เส้าไห้ว อ.เส้าไห้ว จ.สระบุรี

วิถีปฏิบัติเช่นนี้ถือเป็นแบบแผนพื้นฐานทั่วไปของพระภิกษุทุกรูป อย่างไรก็ตามวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในทางพุทธศาสนา ก็มีไข่มุ่งเน้นให้บำเพ็ญวิปัสสนาญาณเพื่อชำระจิตให้หลุดพ้นจากกิเลสแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หน้าที่หลักสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การจาริกออกไป ณ ที่ต่างๆ เพื่อมุ่งสั่งสอนพระธรรมแก่ชาวบ้านชาวเมืองทั่ว ๆ ไปอีกด้วย ซึ่งเป้าหมายสำคัญของการออกเผยแผ่คำสั่งสอนนี้ นอกจากเพื่อช่วยให้ประชาชนผู้ยังข้องเกี่ยวในทางโลกนั้นได้พบแสงสว่างแห่งหนทางแก่ชีวิตแล้ว ยังถือเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนายังยืนต่อไปอีกด้วย เพราะศาสนานั้นจะดำรงอยู่ได้ก็ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ

1. พระธรรมคำสอน
2. พระภิกษุผู้สั่งสอนพระธรรมนั้น
3. ประชาชนผู้รับพระธรรมคำสอนนั้นแล้วนำไปปฏิบัติ

เหตุนี้ในเวลาถัดมาเมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมเหล่าสาวกเริ่มออกเผยแผ่พระศาสนา ในที่ต่างๆ ปรากฏว่ามีผู้เลื่อมใสศรัทธาพากันบวชเป็นพระภิกษุจำนวนมากมาย บางส่วนที่ไม่ได้บวชต่างก็ให้ความอุปถัมภ์เกื้อกูลเป็นอย่างดี โดยเฉพาะพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งนคร ราชคฤห์ ทรงประกาศตนเป็นองค์ศาสนูปถัมภกต่อพุทธศาสนา ทั้งทรงถวาย “เวฬุวัน” ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวก ซึ่งพระองค์ทรงรับไว้และเป็นมูลเหตุให้ทรงมีพระพุทธานุญาตให้พระภิกษุสามารถรับอารามที่เหล่าทายกถวายได้ เวฬุวันาราม จึงถือได้ว่าเป็นวัดแห่งแรกของพุทธศาสนา ความจริงแล้วควรจะเรียกว่า สำนักสงฆ์ เพราะมีเพียงอาคารที่พักสำหรับพระสงฆ์เท่านั้น อีกทั้งเป็นเพียงที่พักชั่วคราวที่เสด็จผ่านมายังนครแห่งนี้ แต่ยามเสด็จออกจาริกไปยังพื้นที่อื่นอารามแห่งนี้ก็จะถูกปล่อยทิ้งร้างไว้ อารามในลักษณะเช่นนี้ยังมีอีกหลายแห่ง อาทิ เชตวันารามที่มหาเศรษฐีอนาถปิณฑิกะแห่งกรุงสาวัตถีเลื่อมใสสร้างถวายจากการประชุมซื้อที่ดินด้วยการใช้เหรียญทองคำเกลี้ยเต็มพื้นที่ทุกตารางนิ้วที่ต้องการ หรือ ปุพพารามวิหารที่นางวิสาขาสร้างถวายเป็นอาคารใหญ่ 2 ชั้น เรียกว่า “มิกรมาตปุราสาท” ซึ่งกล่าวกันว่าห้องพักสำหรับภิกษุอาศัยมากถึง 1,000 ห้อง (พินยณทรนาถ เชาว์รี, 2541 : 80)

สมัยหลังพุทธกาลเมื่อมีการสร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้น ทำให้บริเวณเหล่านี้เกิดเป็นที่ชุมนุมของเหล่าพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เดินทางมาถึง ที่สุดแล้วก็เกิดมีพระภิกษุบางรูปสมัครใจที่จะอยู่พำนักเพื่อบำรุงรักษาสังเวชนียสถานเหล่านั้น (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2541 : 23 – 24)

ทั้งนี้ผู้ศรัทธาสร้างที่พักกุฏิสงฆ์ถวายแด่พระภิกษุดังกล่าว สถานที่นั้นในที่สุดได้กลายสภาพเป็น “วัด” ที่สมบูรณ์แบบ สืบทอดกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างชัดเจนดังปัจจุบัน ด้วยเหตุที่การสร้างวัดกลายเป็นประเพณีที่นิยมกันในที่ต่างๆ วัดจึงมีปรากฏอย่างแพร่หลายทั้งในเมืองใหญ่และชนบทจนทำให้จุดมุ่งหมายเดิมของการบวชนั้นเปลี่ยนไปในเวลาต่อมา เพราะพระสงฆ์ส่วนหนึ่งมีที่พักอาศัยอย่างถาวรยึดติดใน เสนาสนะ แทนการมุ่งเน้นปฏิบัติเพื่อรื้อออกซึ่งความทุกข์และเพื่อทำให้แจ้งแห่งการดับทุกข์ ซึ่งเป็นความหมายของการบวช เพราะคำว่าบวช มาจากคำว่า ป+วช แปลว่า เว้นทั่ว หมายถึงเว้นห่างจากกาม จากกิเลส พระภิกษุในเวลาถัดมาจึงมีลักษณะที่แตกต่างกัน 2 แบบ

คือ ฝ่ายหนึ่งซึ่งยังคงตั้งมั่นอยู่กับแนวปฏิบัติเดิมนั้นคือปลิกความวุ่นวายจากโลกออกสู่ป่า เพื่อแสวงหาความวิเวก มุ่งเน้นทาง “วิปัสสนาธุระ” กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งนิยมการอยู่ชิตติดวัดภายในเขตชุมชน โดยมุ่งเน้นการศึกษา คือการมุ่งศึกษาเพื่อให้รู้ถึงพระพุทธรูป พระธรรมวินัย รวมทั้งพระอภิธรรมต่างๆ การแยกออกเป็น 2 ลักษณะนี้มาแบ่งชัดเจนเป็น 2 ฝ่าย ในประเทศลังกา โดยเรียกฝ่ายที่อยู่ป่าว่า “พระอริยวาสี” และเรียกฝ่ายที่อยู่ในเมืองว่า “พระคามวาสี”

พระภิกษุไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอริยวาสีหรือคามวาสี ทุกรูปจะต้องสังกัดไม่วัดใดก็วัดหนึ่ง วัดฝ่ายคามวาสีนี้อยู่ภายในหรือรอบนอกเมืองที่มีชุมชนอาศัยอยู่ แต่วัดฝ่ายอริยวาสีจะต้องถอยร่นให้ห่างไกลชุมชนให้มากที่สุด แต่ความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยการแบ่งปันอาหารจากสังคมยังต้องมีอยู่ ในพระวินัยกำหนดไว้ว่าวัดฝ่ายอริยวาสีจะต้องตั้งไม่ห่างจากหมู่บ้านที่ใกล้ที่สุดจนเกินไป คือให้อยู่ในระยะประมาณ 500 ช่วงคันธนู หรือประมาณ 1 กิโลเมตร เพื่อเอื้อให้พระภิกษุสามารถเดินทางไปรับารบิณฑบาตและกลับมาทันฉันอาหารเพลก่อนเที่ยงวัน

วัดอริยวาสี นิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขา ส่วนใหญ่มีเพียงกุฏิและศาลาโถงอเนกประสงค์ ไม่มีอาคารและแบบแผนมากนัก พระสงฆ์ฝ่ายนี้จะอยู่จำวัดเฉพาะเพียงช่วงเช้าพรรษา และจะมุ่งธุดงค์เข้าป่าลึก ปักกลด ผีกัดกรรมฐานจิต และจาริกไปเรื่อยๆ ก่อนกลับออกมาจำพรรษาที่วัดอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่ ความต้องการทำสังฆกรรมใดๆ ก็เพียงอาศัยการกำหนดขึ้นใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจดีย์ดูเหมือนจะไม่มีการสร้างในวัดอริยวาสีหรือ“วัดป่า”แท้ๆเลย คงเป็นเพราะแนวความคิดของพระภิกษุสายนี้เน้นที่การปฏิบัติเพื่อให้เห็น “ธรรม” มากกว่า “รูป” ที่แม้เป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า แต่ก็ยังเป็นเพียงภาพสัญลักษณ์ที่ไม่ใช่วิถีทางแห่งการหลุดพ้น

วัดคามวาสี สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่พึ่งของชุมชนหรือเมืองโดยตรง ภารกิจหลักของพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายนี้มุ่งไปในทางปฏิบัติด้านพิธีกรรมทางศาสนา และการเน้นศึกษาทางหนังสือเพื่อแสวงหาความรู้ สำหรับใช้ในการสั่งสอนฆราวาสมากกว่าฝึกปฏิบัติด้านวิปัสสนาธุระ พระสงฆ์ฝ่ายนี้จึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกตลอด ทำให้แนวทางหลักด้านปฏิบัติต้องเปลี่ยนไปจากการมุ่งหาหนทางเพื่อให้ “ตนเอง” พ้นจากสังสารวัฏ มาเป็นเพื่อช่วยให้ “ผู้อื่น” พ้นทุกข์แทน เป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่เพื่อมุ่งผลตรัสรู้และนิพพาน หากแต่การเน้นผลทางปริยัติธรรมทั้งค้อยี่และช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่เวไนยสัตว์ทั้งปวงได้ ก็เท่ากับเป็นการสั่งสมทานบารมีและยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้นในขณะเดียวกัน ถือเป็นหลักสำคัญในการฝึกจิตเพื่อการ “ละวาง” วัดประเภทนี้จะมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารมากกว่าวัดอริยวาสี ตามความต้องการใช้งาน การกำหนดแบบแผนทั้งด้านรูปแบบและแผนผังรวมมีกฎเกณฑ์ค่อนข้างชัดเจน แต่เดิมใน

ในปัจจุบันการสร้างวัดนั้นเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ส่วนใหญ่เป็นการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามเดิมซึ่งชำรุดและถูกปล่อยให้รกร้างให้กลับมาสู่สภาพเดิม และเน้นประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น ประกอบกับสภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป คนในสังคมเน้นสร้างวัดมากกว่าการพัฒนาจิตใจ รูปแบบการสร้างวัดจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หลายวัดจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงวัดของตนขนาดใหญ่ มีการพัฒนาศาสนสถานเพื่อดึงดูดประชาชนให้เข้าวัดเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างรูปเหมือน

สักการะพระเกจิอาจารย์ที่ประชาชนนับถือขนาดใหญ่ หรือการสร้างเทวสถานภายในวัด ทั้งนี้เพื่อเป็นกลยุทธ์เบื้องต้นในการดึงดูดให้ประชาชนอยากเข้าวัดเพิ่มมากขึ้น แต่ประเด็นที่สำคัญกว่านั้นคือ เมื่อประชาชนเข้ามาวัดแล้ว จะทำอะไรให้เขาเหล่านั้นเข้าใจหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น

แนวคิด แนวนโยบายในพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ผู้เขียนมองว่านโยบายที่ส่งเสริมให้วัดพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ควรมีนโยบายส่งเสริม ดังนี้

1) ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แก่เจ้าอาวาส พระสงฆ์ในวัด รวมถึงกรรมการวัด เพื่อที่บุคลากรเหล่านี้จะได้มีข้อมูลในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวัด เพราะถ้าขาดข้อมูลแล้ว การพัฒนาวัดคงจะพัฒนาอย่างไร้ทิศทาง ดังนั้น จึงควรให้ความรู้แก่บุคลากรในวัด โดยอาจจัดอบรม จัดประชุมสัมมนา หรือลงไปให้ความรู้โดยตรงยังวัด เพื่อให้เจ้าอาวาสและบุคลากรในวัดมีความรู้ ความเข้าใจโดยตรงในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2) จัดงบประมาณสนับสนุนโดยส่วนราชการของจังหวัด หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัด จัดงบประมาณสนับสนุนวัดที่ต้องการพัฒนาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้งบประมาณสนับสนุนจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น สร้างถนน สร้างลานจอดรถ สร้างห้องน้ำ สร้างอาคารจำหน่ายสินค้า โดยจัดสรรงบประมาณเฉลี่ยอย่างทั่วถึง

3) จัดตั้งหน่วยงานเฉพาะที่คอยดูแลพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา หรือจะสังกัดกรมศาสนาก็ได้

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดนโยบาย ในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในอนาคตคือ

1) เรื่องความสะอาดเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาเป็นพิเศษ เพราะเมื่อมีผู้มาเที่ยวมากก็ย่อมมีปัญหาในเรื่องการทิ้งขยะต้องมีที่ทิ้งขยะเพียงพอ โดยเฉพาะห้องสุขาต้องดูแลเป็นพิเศษ ยิ่งสะอาดมากก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวพอใจ และชวนเพื่อน ๆ มาเที่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะห้องสุขาของคนพิการ และผู้สูงอายุจำเป็นอย่างยิ่ง ห้องสุขาไม่จำเป็นต้องติดเครื่องปรับอากาศเหมือนบางวัด ขอให้สะอาดและมีกลิ่นที่หอม ไม่มีกลิ่นเหม็น การติดเครื่องปรับอากาศเป็นที่เผยแพร่โรคติดต่อทางเดินหายใจโดยง่ายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

2) ปรับภูมิทัศน์ภายในบริเวณวัดให้สวยงาม และมีที่นั่งพักอย่างเพียงพอให้กับผู้มาเที่ยวชม มองดูมุมใดของวัดก็สวยงาม อยากนั่งพักก็มีมูมที่นั่งพักเย็นสบาย ถ้าไม่มีลมตามธรรมชาติ ก็หาพัดลมช่วย ไม้ดอก ไม้ประดับเป็นตัวช่วยสำคัญ

3) มีเจ้าหน้าที่คอยดูแลเรื่องการจราจรภายในวัดเพื่อการจราจรเป็นระบบ และการเข้าออก สะดวก

แนวคิดนโยบายในการส่งเสริมให้วัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ควรดำเนินการดังนี้

1) ให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นแกนนำในการพัฒนา โดยประชุมเจ้าอาวาสของแต่ละวัดเพื่อสำรวจความพร้อมว่าวัดใดสามารถพัฒนาได้บ้าง วัดทำเป็นโครงการต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาสนับสนุนงบประมาณ และให้ข้อมูลวิธีการจัดการพัฒนา

2) ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววัด โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาต้องเป็นผู้สนับสนุนหลัก ประชาสัมพันธ์วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและวัดที่เพิ่งเปิดตัวเองเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยประชาสัมพันธ์ในทุก ๆ สื่อ เช่น โทรศัพท์ วิดีโอ อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนมีความต้องการที่จะมาเที่ยววัด

3) ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องทำนโยบายพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาขึ้น เช่น จัดทำระบบถนนให้มีประสิทธิภาพ และกว้างขวางสะดวกในการเดินทาง จัดทำระบบระบายน้ำ ระบบไฟฟ้าและน้ำประปา เพื่อรองรับการขยายตัวของสถานที่ท่องเที่ยว พร้อมดูแลปรับแต่งภูมิทัศน์ เป็นเมืองที่น่าอยู่ น่าดู น่ามอง

4) วัดควรมีการบริหารบุคลากร การเงิน การดูแลสถานที่ เพื่อเป็นการพัฒนาวัด รวมถึงการให้ข้อมูลวัด แก่นักท่องเที่ยวได้ การพัฒนาวัดแบบสร้างสรรค์ เป็นการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมได้

การจัดการพื้นที่การใช้สอยของวัด

ผู้เขียนมองว่าการจัดการพื้นที่การใช้สอยของวัดตามบทบาทหน้าที่เป็น 3 เขต คือ

เขตที่ 1 พุทธาวาส เป็นพื้นที่ตั้งของศาสนาสถานสำคัญ

เขตที่ 2 สังฆาวาส เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร

เขตที่ 3 ธรณีสงฆ์ เป็นพื้นที่ให้บริการชุมชน หรือเขตสาธารณะเป็นพื้นที่ใช้เป็นที่ตั้งอาคาร สิ่งก่อสร้าง และใช้ทำกิจกรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว

1) ควรจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดที่ถูกต้องเผยแพร่ให้แก่ักท่องเที่ยว บริษัทท่องเที่ยว

2) ควรจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่าง ๆ

3) ควรพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมรดกเทศก์ แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด

4) ควรพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในวัดโดยยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ทำตนให้เป็นที่รัก ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ นำเจริญใจชวนให้ระลึกถึง รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ สามารถอธิบายเรื่องที่ยุ่ยากกลุ่มลึกลับให้เข้าใจอย่างง่ายดาย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อม

นำพระนักพัฒนาเข้ามาบริหาร เช่น พระรุ่นเก่า รุ่นใหม่ แต่ต้องยึดในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นที่ตั้ง

แนวคิดและนโยบายในการส่งเสริมให้วัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคตน่าจะมีการพัฒนาไปในแนวทางเดียวกัน

- 1) อัตลักษณ์ของวัด
- 2) เอกลักษณ์ของวัด
- 3) สถานที่เคารพบูชา
- 4) ไหว้พระ ๙ วัด

5) นักท่องเที่ยวในอนาคตคาดว่าจะเที่ยวชมไหว้พระตามวัดต่างๆ กันมากขึ้น รวมทั้งชาวต่างชาติด้วย วัดอาจจะมียุทธศาสตร์ให้คำอธิบายให้กับชาวต่างชาติก็อาจจะดี หรือจะทำป้ายอธิบายไว้ก็ได้

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น กล่าวได้ว่า วัดทุกวัดมีต้นทุนทางวัฒนธรรมสูงมาก มีทั้งประวัติศาสตร์ความเป็นมา บางวัดมีความสำคัญแต่ครั้งก่อน จนกระทั่งถึงปัจจุบันและนอกจากประวัติความเป็นมาแล้ว ยังมีคุณค่าทางศิลปะผ่านทางสถาปัตยกรรมภาพเขียนจิตรกรรม จนกระทั่งข้าวของเครื่องใช้ในวัด เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นแหล่งวัฒนธรรมของวัดได้อย่างดี การพัฒนาจึงควรนำต้นทุนเหล่านี้มาใช้และบูรณาการให้เหมาะสม เช่น การบูรณะโบราณสถาน

การบริหารจัดการควรมาจากความต้องการและความพร้อมของคนในชุมชน อาจทำในรูปแบบมีคณะกรรมการ แบ่งเป็นฝ่ายต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับหลักการให้บริการทางการท่องเที่ยว เมื่อมีคณะกรรมการแล้วก็จะสามารถร่วมมือพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เช่น การจัดศูนย์บริการการท่องเที่ยว พัฒนารายการหรือโปรแกรมนำนักท่องเที่ยวไปชุมชนเพื่อเสนอนักท่องเที่ยว จัดแบ่งหน้าที่การให้บริการตามความถนัดของแต่ละฝ่าย และต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดีงามไว้พร้อม ๆ กับการรับผิดชอบดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชนด้วย

แนวคิดและนโยบาย ควรจัดรูปแบบของวัดให้ดูดีอย่าให้ดูเหมือนเป็นวัดทางพาณิชย์ มีเครื่องรางของขลังมากเกินไป น่าจะพัฒนาด้านคำสั่งสอนให้ความรู้ บรรยาการศรัทธาเข้าไปในวัด

แนวคิดในการส่งเสริมให้วัดเป็นที่ให้ความรู้ ความร่วมเย็นทั้งกาย และใจ คนที่เข้าวัดส่วนใหญ่ต้องการที่จะไปทำบุญ ถ้าทุกคนได้ทั้งความรู้ ความร่วมเย็นทั้งกายและใจทุกคนก็จะอยากที่จะเข้าวัด

- 1) ประชุมวางแผนตามนโยบายของวัด ร่วมกันหลายฝ่าย เช่น ภาครัฐ วัฒนธรรมจังหวัด อบจ. อบต. ฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายฆราวาส หัวหน้าชุมชน และตัวแทนชุมชน เป็นต้น
- 2) ดึงชุมชนให้มีส่วนร่วม ในด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น จัดการแสดงพื้นบ้าน หรือ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน
- 3) จัดระเบียบในวัด ป้ายวัด ทางเข้า-ออก ร้ว ความร่มรื่น ความสะอาด และปลอดภัย
- 4) การสื่อสารเรื่องราว ภาษา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ เช่น จัดให้มีอาสาสมัคร คอยต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาในวัด

แนวคิดหรือแนวนโยบายในการส่งเสริมให้มีการพัฒนาวัดไปในทิศทางเดียวกัน โดยการเรียกผู้นำของวัด คือเจ้าอาวาส แต่ละวัด มาประชุมร่วมกัน เพื่อจะได้ดำเนินการไปเหมือน ๆ กัน เพื่อรองรับการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในอนาคตต่อไป

1) ในแต่ละวัดจะต้องมีจุดเด่นของวัดตนเองเป็นอย่างดี และนำจุดเด่นนั้นสร้างหรือพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด

2) วัดแต่ละวัดต้องรู้จักจุดเด่นของวัดตนเองเป็นอย่างดี และนำจุดเด่นนั้นมาสร้างหรือพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด

3) วัดแต่ละวัดต้องรักษาความสะอาด สร้างบรรยากาศให้ร่มรื่น มีที่จอดรถ ห้องน้ำสะอาด ซึ่งปัจจุบันวัดต่าง ๆ ทั่วไปนิยมทำห้องน้ำสะอาด บางแห่งติดแอร์ มีการประกวดแข่งขันกัน จึงทำให้นักท่องเที่ยวอยากเห็น อยากมาชม

4) จัดระเบียบร้านค้าที่ขายอาหาร ขายของที่ระลึกในวัด ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นที่ เป็นทาง ไม่ใช่ใครจะตั้งตรงไหนก็ได้ ควรจัดให้เหมาะสม

5) อยากให้วัดเป็นแหล่งความรู้อย่างแท้จริง เป็นที่พึ่งทางใจแก่คนทั่วไป โดยไม่มีธุรกิจการท่องเที่ยว หรือผลตอบแทนมากเกินไป

6) อยากให้นำเงินที่นักท่องเที่ยวมาทำบุญบริจาคให้แก่วัดนั้น นำมาพัฒนาอย่างแท้จริง และโปร่งใส ไม่นำไปใช้ในทางที่ผิด

นโยบายในการส่งเสริมให้วัด มีการพัฒนาวัด เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

1) วัดเป็นศูนย์รวมพัฒนาจิตใจประชาชนให้เกิดความศรัทธาทางพุทธศาสนา ด้ายการจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง เมื่อเกิดความศรัทธาก็จะทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดมากขึ้น

2) สร้างความประทับใจให้กับประชาชนด้วยการต้อนรับเป็นอย่างดีเมื่อเกิดความประทับใจจะส่งผลให้ประชาชนเข้ามาร่วมทำบุญมากขึ้น

3) วัดเป็นศูนย์รวมการศึกษาทางพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมให้ความรู้แก่ประชาชนทุกระดับทั้งในวัดและนอกวัด

4) สร้างเครือข่ายระหว่างวัด ชุมชน โรงเรียนทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อประสานสัมพันธ์ร่วมกันในการพัฒนาวัด

5) เน้นจุดเด่นของวัดทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและหารายได้พัฒนาวัด

วัดน่าจะเป็นตัวอย่างในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและให้ความรู้ สติปัญญาในด้านวัฒนธรรม และสอดแทรกด้านศาสนาเจ้าไปด้วย อาจเริ่มให้ความรู้ตั้งแต่เด็ก เยาวชน จนถึงผู้ใหญ่ตามลำดับ ทั้งนี้ต้องการรวบรวมความคิดในฝ่ายต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ชุมชนมาช่วยกันคิด และจัดทำแผนนโยบายในการดำเนินการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยกำหนดระยะเวลาให้ชัดเจน ว่าเท่าไร ทำในพื้นที่ไหน ก่อน – หลัง มีงบประมาณให้เท่าไร อนาคตจะเห็นว่าเราไปในทิศทางใด

ในสังคมโลกปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ถือเป็นแนวคิดใหม่สำหรับประเทศไทย ซึ่งปัจจุบันการท่องเที่ยวภายในวัด เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มุ่งความสนใจพิเศษ โดยเฉพาะเรื่องของการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนอื่น ๆ ดังนั้นคิดว่าวัดจึงต้องมีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวให้เหมาะสม ไม่ให้กระทบกับทรัพยากรภายในวัด โดยเฉพาะวัดที่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นมรดกของชาติ

โดยส่วนตัวผู้เขียนวัดที่เป็นสถานที่ที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม เป็นมรดกของชาติในเรื่องสาธารณูปโภค เช่น ลานจอดรถ ห้องน้ำสะอาดสำหรับนักท่องเที่ยว จัดทำแผนที่บอกทาง ป้ายอธิบายข้อมูลภายในวัด โดยสรุปแล้ว การพัฒนาวัดควรพัฒนาในสิ่งที่จำเป็น แต่ถ้าเราไม่ใส่ใจแล้วก็จำทำให้วัดหมดคุณค่า ไม่น่าเที่ยว ไม่น่าสนใจ

แนวโน้มนการพัฒนาวัดหรือนโยบายสำหรับการท่องเที่ยวของวัด

1) การพัฒนาวัดไปในทิศทางที่สร้างเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

2) การพัฒนาวัดบนพื้นฐานของการเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงการหยิบเอ่องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์หรือเทคโนโลยีมาพัฒนาและส่งเสริมวัดในด้านที่ดี และดูแลทรัพยากรที่มีอยู่ของวัดให้คงอยู่ในสภาพที่ดี

3) วัดต้องมีการบริหารจัดการทั้งด้านการเงิน วัสดุการ การดูแลสถานที่หรือโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีความโปร่งใสตรวจสอบได้ และมีการพัฒนาปรับปรุงเพื่อประโยชน์ของวัดอย่างแท้จริง รวมถึงความสะอาดสวยงามและความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยว

การให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับนักท่องเที่ยว ตลอดจนการให้ความรู้ ความตระหนักถึงการบริการที่ดี ที่ผู้ที่เป็นผู้ดูแลจัดการวัดให้กับนักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง มีได้หมายเฉพาะเพียงการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจหรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์ดังที่ส่วนมากเข้าใจ แต่การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อการศึกษาความรู้ เพื่อการกีฬา เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องก็นับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น จากความเจริญเติบโตของตลาดการท่องเที่ยว ที่มีอัตราเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นอุตสาหกรรมหลักที่ทำให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวประกอบด้วย

1) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้ มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว

2) การท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมและประเพณี หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยว เพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่าง ๆ และได้รับความรู้ มีความเข้าใจต่อสภาพ

สังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว

3) การท่องเที่ยววิถีชีวิตในชนบท หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิตและผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว

สรุป

ในสังคมโลกปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ถือเป็นแนวคิดใหม่สำหรับประเทศไทย เเท่าที่ผ่านมามีประเทศไทยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในแง่ของเศรษฐกิจเท่านั้น สำหรับปัจจุบันการพัฒนาการท่องเที่ยวได้เปลี่ยนไปเท่าที่เห็นจะมีจุดประสงค์ที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชนนั้นให้เกิดความยั่งยืนโดยมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวสอดคล้องและสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตในชุมชนในเชิงการเรียนรู้ และทดลองให้ได้มาซึ่งประสบการณ์ที่เป็นอยู่จริงในชุมชน ประโยชน์ที่ชาวบ้านในแต่ละชุมชนจะได้รับการพัฒนา เอื้อเพื่อประโยชน์ให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ สร้างจิตสำนึก ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคม โดยเฉพาะเรื่องของการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนอื่น ๆ การเชื่อมในสุนทรียภาพของโบราณสถาน โบราณวัตถุ อันมีค่า ดังนั้นคิดว่าวัดจึงต้องมีการจัดการท่องเที่ยว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมไม่ให้เกิดกระทบกับทรัพยากรภายในวัด โดยเฉพาะวัดที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นมรดกของชุมชนและชาติ ซึ่งปัจจุบันการจัดการภายในวัดส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับนโยบายของเจ้าอาวาสของแต่ละวัด บางวัดให้ความสำคัญ บางวัดไม่ให้ความสำคัญ การจัดการของแต่ละวัดขึ้นอยู่กับปริมาณนักท่องเที่ยว ถ้าวัดมีการวางแผนรองรับที่ดีจะมีการจัดระบบสาธารณูปโภคที่ดี เช่น ลานจอดรถ ห้องน้ำสะอาดสำหรับนักท่องเที่ยว จัดทำแผนที่บอกทาง ป้ายอธิบาย แต่วัดที่ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวก็จะไม่ค่อยพัฒนาระบบสาธารณูปโภค ดังนั้นวัดต้องให้ความสำคัญกระบวนการในการวางแผน และการบริหารจัดการ ถ้าต้องการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งหลายวัดคิดว่าไม่ใช่หน้าที่ของวัด แต่วัดก็ปฏิเสธหรือห้ามไม่ให้คนเข้าวัดปัจจุบันหลายวัดไม่มีการบริหารจัดการที่ดีที่สุดในที่สุธาโบราณสถาน โบราณวัตถุก็จะถูกทำลายสูญหายหรือชำรุดทรุดโทรมหมดคุณค่าไปในที่สุด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวควรจะมีการวางแผนร่วมกันให้วัดที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับทราบนโยบายการพัฒนาจะดีไม่น้อยที่จะได้พัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้อง²³ และมีการบริหารบุคลากร ด้านการเงิน การดูแลสถานที่ให้ความโปร่งใส และมีการพัฒนาเพื่อประโยชน์ของวัด รวมทั้งให้ข้อมูลและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว การพัฒนาวัดในทางสร้างสรรค์ มีการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมด้วย วัดมีการรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ในวัดให้คงสภาพที่ดี และจัดสร้างใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพทั่วไป

บรรณานุกรม

- พินยนาทรนาถ เชาธูรี. 2541. **พุทธสถานในอินเดียโบราณ**. พระนคร : โรงพิมพ์ประชาชน.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2541. **ตำนานพระพุทธรเจดีย์**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา.
- ชัย เรืองศิลป์. 2523. **ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณ ก่อนศตวรรษ 25**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรรการพิมพ์.